

ELS CINC DOCUMENTS RIPOLLESOS DEL SEGLE X CONSERVATS A L'ARXIU CAPITULAR DE GIRONA*

JAUME DE PUIG OLIVER

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Resum

L'autor reedita cinc documents del segle X (dels anys 941, 955, 957, 980, 983), salvats de l'arxiu de Ripoll gràcies a una transcripció anònima del segle XVIII, que es conserva al ms. 161 de l'Arxiu de la Catedral de Girona. Aquest conjunt de documents es donava a tort com extraviat i tres havien estat publicats una primera vegada per Jaume Marquès Casanovas els anys 1962 i 1963. La reedició es justifica pel caràcter d'*unicum* del testimoni, i s'hi afegeix un aparat crític i un altre de notes prosopogràfiques.

Paraules clau

Documents segle X, Ripoll, Arxiu Capitular de Girona, ms. 161.

Abstract

The autor reissues five documents from the 10th century (941, 955, 957, 980 and 983), saved from the Ripoll Archive thanks to an anonymous transcription of the 18th century, which is preserved in the ms. 161 of Girona Cathedral Archive. This set of documents were considered as misplaced and three of them were first published by Jaume Marquès Casanovas in 1962 and 1963. The reissue is justified by its unicum character, and it comes with a critical apparatus and prosopographic notes.

Key words

10th century documents, Ripoll, Arxiu Capitular de Girona, ms. 161.

* Sigles emprades:

ACG = Arxiu de la Catedral de Girona

AE = Arxiu Episcopal (Vic)

AIEG = «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses»/«Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», 1946 ss.

AM = Arxiu Monàstic (Ripoll)

BC = Biblioteca de Catalunya

BOFARULL, *Los Condes de Barcelona* = Pròspero DE BOFARULL I MASCARÓ, *Los Condes de Barcelona vindicados, y cronología y genealogía de los reyes de España considerados como soberanos independientes de su Marca*, 2 vols., Barcelona 1836.

BOTET, *Condado de Gerona* = Joaquín BOTET I SISÓ, *Condado de Gerona. Los condes beneficiarios*, Girona 1890.

CatCar = *Catalunya Carolíngia*, vol V. IEC 2003.

EUC = «Estudis Universitaris Catalans» (1907-1936, 1979-1984).

El doctor Jaume Marquès Casanovas publicava l'any 1962 dos documents inèdits del segle X, custodiats a l'Arxiu de la Catedral de Girona, i en donava aquesta cota arxivística: «Archivo de la Catedral de Gerona, arm. VI, leg. 11, núm 533».¹ L'any següent en publicava un altre, del mateix segle i de la mateixa provenença.² Marquès Casanovas afirmava que els documents li havien estat assenyalats per Ramon d'Abadal i pel Dr. Font i Rius.³ Abadal i Rius, abans i després de la guerra civil, van dirigir l'aplec de documents i l'edició dels primers volums de *Catalunya Carolíngia*. Ells van conèixer els documents ripollesos custodiats a Girona i els van aplegar per al seu gran diplomatar. Abadal va citar ocasionalment el document n. 3 del

IEC = Institut d'Estudis Catalans.

MARTÍ = Ramon MARTÍ *Col·lecció Diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona, Fundació Noguera (Diplomataris,) 1997, 605 p.

MH = Petrus DE MARCA, *Marca Hispanica sive Limes Hispanicus, hoc est, geographica et historica descriptio Cataloniae, Rusciniensis et circumjacentium populorum*, Parisiis, apud Franciscum Muguet MDCLXXXVIII, 1490 cols.

MONSALVATJE = Francesc MONSALVATJE, *Notícies històriques*, 26 volums, Olot-Girona 1889-1919.

ORDEIG, Ripoll = Ramon ORDEIG I MATA, *Diplomatar del monestir de Ripoll (segles IX-X)*, Vic 2015, 380 p.

PL = *Patrologia Latina*, 217 vols., + 4 vols. d'Índices, + 4 vols. de Supplementum, París 1879-1967.

PONTICH, *Seris* = Sulpici PONTICH, *Serie dels prebendats que per temps son estats de la santa Iglesia de Gerona per abecedari*, ACG, ms. 105, f. 135r-405r.

RAH = Real Academia de la Historia (Madrid).

VALLS I SUBIRÀ = Oriol VALLS I SUBIRÀ, *El papel y sus filigranas en Cataluña (Monumenta cartae papyraceae historiam illustrantia, XII, J. S. G. SIMONS editor), volume I Text, volume II Watermarks*, Amsterdam MCMLXX, 476 + mapes, i 288 planxes respectivament.

ZARAGOZA = Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Abaciologi benedictí de la Tarraconense*, Barcelona, Fundació Balmes (Biblioteca Balmes) MMII, 429 p.

corr = corregit

expunct = puntuat

infer = inferior

interlin = interlineat

iter = iterat

marg = marge

ms. = manuscript

seq = segueix

sin = esquerre

¹ Jaume MARQUÈS CASANOVAS, *Domna Rarlón, ilustre dama gerundense de mil años atrás*, dins «AIEG», XV (1962), 318, nota 1, i 322, nota 10. Són els documents n. 1/1 i 2/2, editats infra, p. 141-145.

² J. MARQUÈS CASANOVAS, *Sobre los antiguos judíos de Gerona*, dins «Sefarad», XXIII (1963), 22-35, específicament 29-31. És el document n. 3/5, editat infra, p. 145-1.

³ Marquès és explícit: «Forma parte de un legajo de documentos cuya localización debemos a la amabilidad de los Dres. Font y Rius y Ramón D'Abadal»: J. MARQUÈS CASANOVAS, *Sobre los antiguos judíos de Gerona*, a. c., p. 23, nota 3.

nostre apèndix.⁴ No tenim per ara cap indicati de quan van conèixer Abadal i Font els cinc documents en qüestió. En canvi és possible que sigui clar el com. Per la manera de parlar de Marquès, sembla obvi que Abadal i Font i Rius els van *localitzar* a l'arxiu gironí. Marquès els desconeixia i van ésser Abadal i Font els qui en van informar el canonge arxiver. Això hauria passat, a tot estirar, a finals dels anys cinquanta, en tot cas abans del 1961, quan Abadal ja cita un dels cinc documents. La troballa fou casual? O Abadal i Font sabien per una altra font - anterior - que aquells documents eren a Girona? Això ens portaria a fer la hipòtesi que el qui podia haver cridat l'atenció dels dos erudits barcelonins sobre l'existència d'aquells documents a Girona era l'antic arxiver del Capítol, el Dr. Morera i Sabaté.⁵ O la troballa fou casual, o Morera, per raons que es veuran més endavant fou qui va detectar primer aquells documents a l'arxiu de la catedral i en va poder informar els directors de *Catalunya Carolíngia*. Aquesta és una primera i petita incògnita a propòsit d'aquests documents.

En tot cas, el successor de Morera, el canonge arxiver Dr. Jaume Marquès, era conscient del que tenia entre mans: «Los dos textos que transcribimos en Apéndice, son copias sacadas en el siglo XVIII de sendos documentos existentes entonces en el archivo del monasterio de Ripoll, de los cuales existía un extracto tomado en el mismo monasterio por el P. Olzinellas y hoy conservado en la Biblioteca de Cataluña de Barcelona. Los originales han desaparecido y se ignora su paradero. Nuestra copia es íntegra y única, por lo cual adquiere un valor histórico incomparable».⁶ «La copia a que nos referimos se guarda en el Archivo Catedralicio de Gerona, y aunque sacada en el siglo XVIII por un particular, sin firma, es hoy copia única por haberse perdido el original, y por lo mismo es una pieza de gran valor histórico, tanto más que imita la grafía del texto original, y sabemos la existencia antigua de éste por un extracto del P. Olzinellas conservado en la Biblioteca de Cataluña, de Barcelona».⁷ Empès per motius personals i seguint el rastre dels jueus a la ciutat de Girona, Marquès va decidir tirar pel dret i publicar els tres documents esmentats.

⁴ Cf. Ramon d'ABADAL, *Els primers Comtes Catalans*. Barcelona, Editorial Vicens Vives 1961, p. 158. La cita d'uns mots literals del document en llatí demostra que en coneixia el text.

⁵ Sobre el pas d'aquest canonge per la catedral de Girona i el seu arxiu-biblioteca i la feinada que hi va fer, fa falta una monografia sòlida.

⁶ J. MARQUÈS CASANOVAS, *a. c.* en la nota 1, p. 322.

⁷ Íd., *a. c.* a la nota 2, p. 23.

Hi ha una segona incògnita. Ja s'ha dit que d'aquests documents Abadal i Font n'eren coneixadors. En sortir publicat el volum V de *Catalunya Carolíngia*, al cap d'una bona colla d'anys de la mort d'Abadal, hom hi feia constar que la còpia del segle XVIII dels cinc documents ripollesos conservats a l'ACG s'havia esgarriat.⁸ El mateix afirmava el Dr. Ramon Ordeig i Mata en la publicació dels cinc documents gironins al seu diplomatarí de Ripoll.⁹ Com el lector pot comprovar pel seu compte, tres dels cinc documents eren publicats al volum V de *Catalunya Carolíngia* a partir del text que n'havia donat Jaume Marquès.¹⁰ Els altres dos¹¹ eren publicats a partir d'una còpia mecanografiada que hi havia a l'IEC, a les carpetes dels «Comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada»,¹² tret de la còpia del segle XVIII de la catedral de Girona. Tot fa pensar que Abadal i Font i Rius tindrien alguna cosa a veure amb la còpia mecanografiada de l'IEC. Hem cercat en va aquestes còpies en les carpetes referides, guardades a l'armari de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC destinat a recollir materials del projecte *Catalunya Carolíngia*. En aquest estat de coses, si la còpia gironina del segle XVIII era intrometible i la mecanografiada de l'IEC no era a les carpetes referides, almenys els dos textos editats provinents de la còpia de l'IEC – que Marquès Casanovas no havia publicat - quedaven en entredit.

Sortosament, avui es pot afirmar que els cinc documents ripollesos de la catedral de Girona no es van esgarriar. La signatura que n'havia donat Marquès corresponia a un estadi de l'organització de l'arxiu incomprensible per als arxivers que el van succeir. Per això, amb aquella signatura arxivística, si mai els documents foren sol·licitats per algú, no hi havia res a fer, i en algun moment és segur que els documents poden haver estat intrometibles. Val a dir que es tracta d'actes procedents de l'arxiu monàstic de Ripoll que no documenten res en relació amb la catedral de Girona ni amb cap dels seus canonges, preveres de capítol o beneficiats. Eren notícies copiades d'un altre arxiu. Fa pocs anys, en el moment de dreçar l'inventari complet dels pergamins i còpies o registres de documents dels segles IX-XII de la catedral de Girona, la còpia del segle XVIII d'aquells documents ripollesos del segle X fou retrobada intacta, identificada i

⁸ Cf. CatCar V-I, n. 255, p. 238; CatCar V-I, n. 312, p. 286; CatCar V-I, n. 324, p. 292; CatCar V-II, n. 461, p. 422; CatCar V-II, n. 485, p. 436.

⁹ Cf. ORDEIG, *Ripoll*, p. 48; n. 104, p. 171; n. 168, p. 212; n. 179, p. 212; n. 263, p. 288; n. 276, p. 302.

¹⁰ Són els n. 255, 312 i 485 de CatCar V, acabats d'esmentar.

¹¹ Són els n. 324 i 461 de CatCar V, acabats d'esmentar.

¹² Cf. CatCat V-I, n. 324, p. 292; V-II, n. 461, p. 422.

posada en espera d'una ubicació arxivística pertinent. El mes de febrer passat, amb motiu de la preparació d'aquest treball, el problema ha quedat resolt. Atès que les cinc còpies no ho eren de cap pergamí de la catedral i que aquest fet les convertia en documents intrusos en les sèries de documents de la casa, ha semblat oportú d'integrar-les a la col·lecció general de mss. de l'ACG, on els ha tocat el número 161. D'aquesta manera s'han pal·liat i esperem que per sempre, els efectes negatius lligats a la segona incògnita.

Pel que a la volatilització de les còpies mecanografiades de l'IEC, no hi ha més remei que intensificar la recerca a l'arxiu del mateix IEC i alertar-ne des d'aquí, per si algun dels col·laboradors actuals del projecte *Catalunya Carolíngia* en tenia algun esment.

Descripció d'ACG, ms. 161.

I. ENQUADERNACIÓ

1. Cobertes

a) Mides de superfície i gruix: 210 x 297.

b) Material: És una simple camisa de paper blanc.

2. Llom del mateix paper, ras.

a) Tipus, tècnica i nombre de relligadures: Els folis no són cosits entre ells.

4. Conclusió. Data: Segle XX ex.

1. Composició material: Manuscrit homogeni.

2. Matèria: Paper.

4. Folis: 6.

5. Dimensions: 215 x 290.

6. Plecs:

1) Bifoli, folis 1 i 6, dins el qual hi ha els altres dos bifolis que segueixen.

2) Bifoli, folis 2-3.

3) Bifolis, folis 4-5.

Al fol. 6v, marge inferior dret, fragment d'etiqueta de paper enganxada, amb un número de cota: «533», que alguna cosa ha de tenir a veure amb la signatura topogràfica donada per Marquès Casanovas.

7. Fragments: Al fol. 6v, enganxat sobre el marge inferior, fragment de paper que amida 107 x 76, escrit per una sola cara.

8. Foliació. Hi ha dues foliacions, totes dues contemporànies i molt poc posteriors a l'escriptura del ms., totes dues de la mateixa mà i totes dues a l'angle superior esquerre del recto dels folis. La primera era en tinta vermella i en xifres aràbigues de mòdul petit, amb una barra inclinada després de cada número. La segona és en tinta negra, en xifres aràbigues del mateix mòdul i sobreescrita sobre la primera, llevat del foli 1. En el fol. 4, dalt de tot de l'angle superior esquerre, hi ha un número «3» en tinta negra, possible foliació errada, que ha estat deixada en pau.

9. Numeració de plecs: No n'hi ha.

10. Filigranes:

a) Fol. 1 i 6, filigrana del reliquiari, relacionada amb i a la vegada diferent de les de Francesc Romaní Soteras que hom pot veure en VALLS I SUBIRÀ 808-814, documentades entre 1726 i 1820.

b) Fol. 2-5, filigrana «ELIAS», del tipus VALLS I SUBIRÀ 315, documentada el 1770.

11. Forats. No n'hi ha.

12. Sistema de ratllat en tinta: ><.

III. CONTINGUT LITERARI

1a. Fol. 1r, *inc.*: «In nomine domini ego uirgilia femina ...».

Fol. , *exp.*: «... Miro, sacer, qui hanc donationem scripsi et SSS die et anno quod supra».

2a. Identificació de l'autor i obra: *Document del 23 de febrer del 941 febrer 23*. Cf. regist infra, *Edició dels documents*, 1/1.

3a-5a. Cf. infra, *Edició dels documents*, 1/1.

1b. Fol. 1v, *inc.*: «In dei eterni et saluatoris domini nostri ihesu christi ego ranlo abbatissa ...».

Fol. 2v, *exp.*: «... Egfredus subdiaconus qui hanc cartam donationis scripsi et SSS sub die et anno quod supra».

2b. Identificació de l'autor i obra: *Document del 21 d'octubre del 955*. Cf. regist infra, *Edició dels documents*, 2/2.

3b-5b. Cf. infra, *Edició dels documents*, 2/2.

1c. Fol. 3r, *inc.*: «In iudicio Mironis sancte sedis ierudensis ecclesie episcopi et ex terra Bisuldunense gratia Dei comiti ...».

Fol. 4r, *exp.*: «... DESIDERIUS, PRESBITER, qui hanc scriptura recognitionis uel euacuationis scripsi et SSS die annoque prefixo».

2c. Identificació de l'autor i obra: *Document del 23 de març del 983*. Cf. regest infra, *Edició dels documents*, 3/5.

3c-5c. Cf. infra, *Edició dels documents*, 3/5.

1d. Fol. 4v, *inc.*: « Condiciones sacramentorum adque per ordinacione Mirone gratia Dei comite et episcopum et Uuandalgodo uices comite ...».

Fol. 5v, *exp.*: «... BALDERICUS SACER qui hanc condicione scripsi et S die et anno quod supra».

2d. Identificació de l'autor i obra: *Document del 7 de maig del 980*. Cf. regest infra, *Edició dels documents*, 4/4.

3d-5d. Cf. infra, *Edició dels documents*, 4/4.

1e. Fol. 6r, *inc.*: « Anno trabeationis Christi DCCCC^o LVII° anno tercio regnante Lothario rege. Dum sederem ego Uuifredus commis ...».

Fol. 6v, *exp.*: «... Suniarius presbiter qui hanc euacuationem scripsi et SSS sub die et anno quod supra».

2e. Identificació de l'autor i obra: *Document del 14 de setembre del 957 setembre 14*. Cf. regest infra, *Edició dels documents*, 5/3.

3e-5e. Cf. infra, *Edició dels documents*, 5/3.

IV. ESCRIPTURA

1. Caixa d'escriptura: 158 x 257, de 29 línies, a columna tirada. Impaginació del foli 2r: 30 + 158 + 20 x 23 + 257 + 20. Primera línia escrita.

2. Tipus de ratllat: Dues línies rectores verticals i dues d'horizontals per a definir la caixa d'escriptura.

3. Tipus de lletra i mans: Lletra cursiva humanística molt clara i regular, del segle XVIII.

6. Notes: Al fol. 1, marge esquerre, en tinta i escriptura coetània: «añ 941»; a sota, en llapis i escriptura del segle XX, rectificanc la data anterior: «940».

Al fol 1v, marge esquerre, en tinta i escriptura coetània: «956».

Al fol. 3r marge esquerre, en tinta i escriptura coetània: Añ 983».

Al fol. 4v, marge esquerre, en tinta i escriptura coetània: «Año 980».

Al fol. 6r, marge esquerre, en tinta i escriptura coetània: «Ex Archivo Riopulli / añ 957».

8. Fragments: Potser escrit pel canonge Josep Morera y Sabaté:¹³ «Copia de algunas escrituras del siglo X^o | referentes al Monasterio de Sta Maria de | Ripoll, procedentes de donaciones de | alodios del condado de Besalú, etc.».

9. Copista únic.

10. Revisions i correccions als fol. 2v o 6r

11. Antigues signatures: *Olim* Archivo de la Catedral de Gerona, arm. VI, leg. 11, núm 533, transmesa per Marquès Casanovas.

12. Notícies històriques. No se sap per ara com va arribar aquesta documentació a la catedral de Girona. És evident que prové de Ripoll, on els documents foren copiats – ho diu expressament la nota marginal del fol. 6r -, o qui sap si a Barcelona, en alguna de les estades que hi va fer la documentació ripollesa a causa dels processos desamortitzadors.¹⁴ Olzinelles coneixia els documents, perquè els va registrar tots.¹⁵ Altres erudits se'n van fer ressò després.¹⁶ Sobre el rerefons històric de la crema i la dispersió als quatre vents del que va quedar de l'arxiu de Ripoll, el punt neuràlgic consistiria a escatir si aquest plec de documents va arribar a Girona abans o després del daltabaix de l'arxiu monàstic, cosa que potser

¹³ Cf. el que es diu supra, p. 133.

¹⁴ Per a una exposició excel·lent de l'última etapa de l'arxiu de Ripoll, cf. Ramon ORDEIG I MATA, *o. c.*, p. 25-35.

¹⁵ Regests d'Olzinelles: Del doc. del fol. 1: Barcelona, BC, ms. 428, fol. 28v; ms. 430, fol. 17.

Del doc. dels fol. 1v-2v: Vic, AE, ligall 2059, plec IX, p. 87; Barcelona, BC, ms. 428, fol. 28v; ms. 430, fol. 17.

Del doc. dels fol. 3r-4r: Barcelona, BC, ms. 428, fol. 28v; ms. 430, fol. 17.

Del doc. dels fol. 4v-5v: Barcelona, BC, ms. 430, fol. 14v.

Del doc. del fol. 6rv: Vic, AE, ligall 2059, plec IX, p. 100; Barcelona, BC, ms. 428, fol. 34v; ms. 430, fol. 14v.

¹⁶ Per al doc. del fol. 1r, cf. BOFARULL, *Los condes de Barcelona*, I, p. 107; BOTET, *Condado de Gerona*, 1890, p. 46.

Per al doc. dels fol. 1v-2v, cf. BOFARULL, *Los condes de Barcelona*, I, p. 107; BOTET, *Condado de Gerona*, 1890, p. 46; MARTÍ 92.

Per al doc. dels fol. 3r-4r, cf. BOFARULL, *Los condes de Barcelona*, I, p. 107; BOTET, *Condado de Gerona*, 1890, p. 45; MONSALVATJE, XI, n. CLXXXVI, p. 234; MARTÍ 74.

Per al doc. dels fol. 6rv, cf. BOFARULL, *Los condes de Barcelona*, I, p. 94.

no se sabrà mai amb tota certesa, encara que la presumpció apuntaria cap abans del daltabaix. Tampoc no consta qui en fou el transcriptor. La còpia és de gran qualitat: cal·ligrafia clara, acurada, perfecta, que delata coneixements precisos de paleografia (resol les abreviatures, distingeix les *e* caudades, imita les signatures autògrafes, guarda signes com és ara la copulativa abreujada «&», fa servir algunes majúscules de la lletra carolina, en els escatocols copia/imita aquesta escriptura de manera més o menys aproximada), data amb correcció, respecta la literalitat del document, etc. Fa la impressió de trobar-se davant una còpia que només pot ser obra d'un entès en la matèria, i aquí de seguida venen al cap els grans arxivers que van treballar a Ripoll en època moderna: Guillem Costa (s. XVII), Benet Ribas (s. XVIII-XIX), Roc Olzinelles (s. XIX). En teoria també es podria tractar d'un quadern extractat per alguns dels col·laboradors de l'*España Sagrada* o de J. Villanueva. O d'una petició feta pels canonges de la catedral de Girona (a iniciativa de Dorca?) abans de la Desamortització a l'arxiver de Ripoll de la còpia d'uns documents que interessaven als gironins. Recerques més acurades en la documentació manuscrita moderna dels arxius de Vic i de Girona i en el fons Villanueva de la RAH, comparant les característiques cal·ligràfiques, potser ho determinaran. El fet és que els documents fan referència a béns que els monjos de Ripoll reclamen davant el tribunal del comte de Besalú els anys 941, 956, 957, 980 i 983. Un conjunt d'aquests béns era el que l'abadessa de Sant Joan, Ranló (955-961), filla de Dela, suposat comte de Girona, havia donat al monestir de Ripoll el 956, amb un alou a Llivia i un altre a Juïgues (Vilademuls). Els altres eren béns donats per un cert Guifré i per la comtessa de Besalú, Ava. Tant els uns com els altres béns havien estat usurpats per particulars o per un grup de pagesos, i el tribunal del comte dirimiria inapel·lablement a favor del monestir. Són documents, doncs, que podrien haver estat recollits amb una intenció històrica o jurídica precisa.

V. CONCLUSIÓ

1. Estat de conservació acceptable.
2. Datació: Les filigranes orienten cap a la segona meitat ben entrada del segle XVIII, a tot estirar fins al principi del segle XIX.
3. Origen ripollès.
4. Propietaris i procedència: ACG.

Edició dels documents

Tornem a publicar aquests documents per dues raons: Ja s'ha vist que tant l'editor del volum V de *Catalunya Carolíngia* com el del diplomatarí de Ripoll donaven la còpia de l'ACG per extraviada. Atès que aquests papers, en referència a la documentació que contenen, constitueixen ara un *unicum* autèntic, el seu esgarriament hauria estat una desgràcia irreparable. Calia, doncs, rectificar la notícia de la seva desaparició i precisar per als possibles usuaris de l'ACG la senyalització arxivística donada definitivament a aquests papers preciosos. D'altra banda, en la compulsa de les versions editades hem pogut constatar alguna omissió, deguda a salts de mot a mot, o alguna transcripció no prou exacta, segons ha semblat. La importància d'aquests documents per a la història més antiga del monestir de Ripoll i la feina exemplar del qui en va fer la transcripció abans de la desgràcia que afectà l'arxiu ripollès han estat raons decisives a l'hora de prendre la decisió de reeditar alguns documents ací, encara que ja fossin coneguts i encara que sigui la quarta vegada per alguns documents i la tercera vegada per als altres que es publiquen en seixanta anys. Per raons que el lector comprendrà tot d'una, la nostra transcripció és purament diplomàtica i no té cap més objectiu que fixar-ne el text literal, amb els inconvenients inherents a tota transcripció d'un text que, al seu torn, ja és una transcripció.

Donem dos números a cada document, separats per una barra (/). El primer indica l'ordre topogràfic del document en el ms. 161 de l'ACG. El segon indica l'ordre cronològic dels actes. Hem procurat identificar els personatges que hi surten amb notes breus, entre les quals abunden les meres referències. Tots aquells personatges que no són anotats han d'ésser tinguts com d'esment hàpax en la documentació del període.

Fol. 1r

941 febrer 23

Virgília,¹⁷ filla dels difunts Delà¹⁸ i Quintol, comtes d'Empúries, dóna a la seva germana Ranló¹⁹ l'alou que té al comtat de Besalú, indret de Juïgues, terme de Vilademuls.

O. Perdut (Ripoll, AM, Comú, arm. 2, cal 2).

A. Còpia del segle XVIII: ACG, ms. 161, fol. 1r (olim arm. 6, part superior, lligall 11, quadern 533, fol. 1r, perdut després del 1962), ex O.

a. Jaume MARQUÈS CASANOVAS, Domna Ranlón, ilustre dama gerundense de mil años atrás, dins «AIEG», XV (1962), 327, ex A.

b. CatCar V-II, n. 255, p. 238-239, ex a.

c. ORDEIG, Ripoll I, n. 104, p. 171-172, ex a.

α. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 428, fol. 28v.

β. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 430, fol. 17.

γ. BOFARULL, *Los condes de Barcelona*, I, p. 107.

δ. BOTET, *Condado de Gerona*, p. 46.

ε. MARTÍ 74.

[Fol. 1r] IN NOMINE DOMINI EGO VIRGILIA FEMINA DONATOR SUM TIBI RANLO SORORI MEÆ. Per | hanc scriptura donationis meę dono tibi alodem meum quem | habeo in comitatu besullunense quem vocant judaicas. ipsa | mea hereditate. Id sunt casas casalibus. ortis ortalibus. terras | & vineas. cultum vel eremum: Arboribus pomiferis vel impomi-|feris. Hec autem omnia cum suas decimas tibi dono atque | trado quod superius insertum est. Et advenit mihi ipse alodus. | de ienitore meo nomine Dela qui est condam et de genitrice | mea. nomine Chíntol comitissa similiter qui est condam. seu | per qualicumque voce. Et afrontat ipse

¹⁷ En el testament del comte de Besalú, Miró I, Virgília rep llegats en qualitat d'amistançada del comte, CatCar V-I, n. 196, p. 195; CatCar VIII, n. 229, en premsa.

¹⁸ Germà de Sunyer II d'Empúries, més aviat no fou comte efectiu, ans exercí funcions comtals: Cf. Ramon d'ABADAL, *Els primers comtes catalans*, Barcelona 1961, 49-50, i infra, n. 3/5, nota 37.

¹⁹ Quarta abadessa de Sant Joan (955-961), per a la qual cf. infra, n. 2/2, nota 20; n. 3/5, nota 35; ZARAGOZA 27.

alodus. de parte ori-|entis in ipsa serra de quarentella. seu ad ipsa perera. et de | meridie in ipso termino de ierundense vel ad ipsa fonte de | ursio. Et de occiduo in ipsa serra de villa siratz id est vsque ad ipsa cruce. Et de parte vero circii in lobera sive in ter-|mínio de galliners. vel ad ipsa serra de quarentella quod | superius dixi. Quantum infra istas afrontaciones includunt | sic dono tibi ipsa mea ereditate quem abeo in iam dicta villa | ab integro cum exio vel regressio suo. ut teneas & possideas om-|nibus diebus vitae tue. Et habeas licentiam facere ex eo quod volu-|eris. Quod si ego donator iam dicta vírgilia aut ulla persona | hominum minori etate seu maiori contra ista donatione vene-|rit per inrumpendum non hoc valeat vindicare quod inquisierit | s& in duplo tibi componat iam dicta ranlo sorori mee cum om-|ni sua inmelioratione. ^aFacta ista donatione^a vii^o kalendas marci an-|no v^o regnante Leudeuico rege filio Karoli regis. Sig†num | uirgilia femina. qui ista donatione feci & testes firmare rogauí. | Sig†num ioannes. Sig†num alaricus. Sig†num adroarius.

Miro. sacer qui hanc donationem scripsi & SS die | & anno quod supra.

^a a om | bc [Facta carta donationis]

2/2

Fol. 1v-2v

955 octubre 21

Ranló,²⁰ abadessa de Sant Joan, dona la monestir de Santa Maria de Ripoll un alou situat al comtat de Cerdanya, al pagus de Llívia, i un altre situat al comtat de Besalú, indret de Juïgues, terme de Vilademuls. Ho fa per a remei de la seva ànima i de les ànimes dels seus pares, del seu marit Miró, dels seus fills Miró, Sunifred i Quintiló, del seu cosí germà Sunifred²¹ i dels seus néts Inguilbert i Giscafred.

O. Perdut (Ripoll, AM, Comú, arm. 2, lligall 2).

A. Còpia del segle XVIII: ACG, ms. 161, fol. 1v-2v (olim arm. 6, part superior, lligall 11, quadern 533, fol. 1v-2v, perdut després del 1962), ex O.

a. Jaume MARQUÈS CASANOVAS, Domna Ranlón, ilustre dama gerundense de mil años atrás, dins «AIEG», XV (1962), 327-329, ex A.

²⁰ Cf. supra, n. 1/1, nota 19; infra, n. 3/5, nota 35.

²¹ És Sunifred, probablement el comte de Besalú, segon d'aquest nom (957-965).

b. CatCar V-II, n. 312, p. 286-287, ex a.

c. ORDEIG, Ripoll I, n. 168, p. 212-214.

α. Regest d'Olzinelles: Vic, AE, ligall 2059, plec IX, p. 87.

β. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 428, fol. 28v.

γ. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 430, fol. 17.

δ. BOFARULL, *Los condes de Barcelona*, I, p. 107.

ε. BOTET, *Condado de Gerona*, 1890, p. 46.

ζ. MARTÍ 92.

[Fol. 1v] IN DEI ETERNI ET SALUATORIS DOMINI NOSTRI IHESU XPI. EGO RANLO ABBATIS-
|-SA. Magnum mihi & satis licitum esse videtur domum Dei | hedificare ubique
et de rebus meis honorare atque concedere. | audiente me predicatione
sanctorum patrum. quia helemosi-|-na a morte liberat anima. quia sicut aqua
extinguit ig-|-nem. ita helemosina extinguit peccatum.²² Et Dominus | dixit.
Date helemosinam. et ecce omnia munda sunt | vobis.²³ & iterum. Facite vobis
amicos de mammona iniquita-|-tis. ut cum defeceritis recipiant vos in eterna
tabernacula.²⁴ Et | rursum: Facite vobis sacculos qui non veterescunt tesaurum |
indeficientem. quem fur non appropriat^a. Neque tinea corrum-|-pit.²⁵ Et iterum:
Tesaurizate vobis tesaurum in celo.²⁶ Et ideo | ego hęc audiens et cognoscenti
me peccati macula honus-|-ta. conpuncta divina pietate. ut pius et misericors
domi-|-nus. mihi veniam prestare dignetur. & ad illam beati-|-tudinem faciat
pervenire. ut dicat. Venite ad me omnes | qui laborastis et honorati estis. &
ego reficiam vos.²⁷ Propte-|-rea concedo atque trado alodes meos proprios ad
domum | sancte marie monasterii riopollentis. qui est situs atque fun-|-datus
in commitatu ausona, inter flumen Tezer & febrer. & est ipse alodus unus in
comitatu cerdaniense in pauo | liviense in villa elora que vocant mosulio. & in
undeia. | quantum habeo. Et advenit mihi de viro meo nomine mi-|-roni condem.
uel de filio meo nomine mironi similiter | condem. Et aliquid per scriptura quod
fecit nobis miro co-|-mis.²⁸ sive de comparatore uel de qualicumque voce. Et
ha-|-bent afrontationes ipsi alodes. de parte orientis in villa | Albo. & de meridie

²² Eccli 3, 33.

²³ Luc 11, 41.

²⁴ Luc 16, 9.

²⁵ Luc 12, 33.

²⁶ Mat 6, 20.

²⁷ Mat 11, 28.

²⁸ És el comte Miró I de Barcelona-Girona.

in villa que vocant Vndeia. et de oc-|ciduo in villa tartera. Et de parte vero circi in villa | [Fol. 2r] senavastre. quantum istas^b afrontationes includunt sic | dono ad domum sancte marie ipsos meos alodes supra nomi-|natos ab omni integritate quantum ibi abeo uel habere | debeo. Et alium alodem que habeo in commitatu^c bisul-|dunense in loco cui vocabulum est iudicas. qui mihi | advenit de parentorum. vel de sorore mea vírgília uel per | qualicumque voce. Similiter trado ad domum sancte marie | perpetim permansuro. Et habet afrontationes ipse alo-|dus. de parte orientis in ipsa serra de quarentella. seu | de ipsa perera. & de meridie in ipso terminio de ierun-|dense. vel ad ipsa fonte de vrsio. Et de occiduo in ipsa | serra de villa Siraz uel ad ipsa cruce. Et de parte uero circi | in lobera sive in terminio de galliners. uel ad ip-|sa serra de quarentella quod superius dixi. Quantum in-|fra istas afrontationes includunt sic dono ad domum sancte | marie. ab omni íntegrítate^d propter remedium ani-|me. & de ienitori meo & de ienitrice mea. & de viro | meo nomine mironi qui fuit condam. & de filio meo | mironi condam. & de filio meo suniefredo & de nepo-|te meo Suniefredo commite & filia mea quintilone condam. | & neptos meos Íngilberto & gíscafredo. Dono atque con-|cedo ipsos alodes que^e superius resonant idest casas casa-|libus. curtes orreos. ortis. ortalibus. terras cultas vel | incultas. vineas. pratis. pascuis. arboribus silvis. gar-|ricis. molendinis. atque²⁹ itibus vel redditibus. & ipso alo-|de de Iudaicas cum suas decimas. trado ad domum | sancte marie cum hec omnia quod dixi ab omni integrie-|tate cum exio vel regressio illorum. Uolo enim omnia | quod superius texui^f in potestate & dominio sancte marie | permaneat^g [Fol. 2v] cum fines vel terminos eorum. Abbates enim & mo-|nachi seruietes domum sancte marie presentes et futu-|ri. ita obtineant. sicut cetheris alodibus et munificen-|ciis sancte marie pertinentibus. usuandi. exfrutuandi. gu-|bernandi. habeant potestatem, ut in perpetuum domus^h sancte ma-|rie sit exinde honoratus. Quod si ullus de parentibus me-|is. uel heredibus. aut ulla opposita persona qui contra | ista donatione uenerit ad inrumpendum. in primis | iram dei omnipotentis incurrat. & cum iuda scarioth | in infernum particeps fiat. & triginta maledictiones | super illum descendant. & peccatis meis animeⁱ illi-|us sit obligata. & insuper componat omnia que superius | resonat in quadruplo. & ista donatio firmis & stabi-|lis permaneat omnique tempore. Facta karta donatio-|nis XII kalendas nouembris Anno II regnante lothario rege filio | ludouici regis. Sigñnum ranlo qui pro egritudine scribe-|re non potui. s& digito robraui (sic). qui hanc donatione fe-|ci et testes firmare rogauí.

²⁹ Semblaria més adequada al context la lliçó «aque».

BELASCVTI PRESBITER SSS PETRVS presbiter SSS | ELIAS presbiter SSS.
Seniofredus subdiaconus SSS. | Sig̃num Scluua. Sig̃num Sendredus. |

Egfredus subdiaconus qui hanc cartam donationis | scripsi & SSS sub
die et anno quod supra.

^a abc appropriat ^b abc illas ^c abc comitatu ^d abc integritate ^e abc qui
^f abc dixi ^g in marg infer sin ^h interlin ⁱ abc anima

3/5

Fol. 3r-4r

983 març 23

En judici celebrat al castell de Besalú, davant el tribunal presidit per Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú,³⁰ i pels jutges Oruç³¹ i Ató, clergue,³² en presència del

³⁰ Nét del Pilós, fill de Miró I, comte de Besalú i Cerdanya († 927), i de la comtessa Ava, fou comte de Besalú del 965 al 984 i bisbe de Girona del 970 al 984. Va escriure en prosa i en vers, en un llatí rebuscat. Redactà l'acta de consagració de Cuixà del 974 i l'acta de la tercera consagració de l'església del monestir de Ripoll (a. 977), en la qual explicava la fundació del monestir: MH, cols. 917-919; CatCar IV-II, n. 1242, p. 893-895. El 981 anà al concili romà d'aquell any, al qual assistí també l'emperador Odó II. Del concili en sortí una epístola general contra la simonia adreçada als arquebisbes, bisbes, abats, reis, prínceps, ducs, comtes i autoritats de tot el món (PL 137, 336), i el comte-bisbe Miró fou comissionat pel papa Benet VII perquè la fés arribar als diversos arquebisbats i bisbats del món. Era, doncs, un dels magnats catalans que en el seu temps van jugar la carta romana a fons, en el joc de maniobres per a obtenir la independència eclesiàstica del territori, com a signe i premonició de la independència política. Va estar en contacte amb Gerbert d'Aurillac, futur papa Silvestre II, i fou mentor intel·lectual i espiritual del seu nebot, Oliba, futur abat de Ripoll i de Cuixà i bisbe de Vic. Cfr Ramon D'ABADAL, *Els primers comtes catalans*, Barcelona, Editorial Vicens Vives 1961, 130-131, 311-312; Josep M. SALRACH, *El comte-bisbe Miró Bonfill i l'acta de consagració de Ripoll de l'any 977*, dins «EUC», XXVI (1984), 303-318.

³¹ PONTICH, *Series*, fol. 136r. Dit també Orucius, Arutius, Aurucius, Aurutius, Orucus, Orutius. És actiu des del 959, quan actua com a jutge, amb d'altres, en el judici en el qual el comte d'Empúries, Gausfred, reconeix a Riculf la possessió dels béns que li havien estat confirmats per un precepte del rei Lluís d'Ultramar, CatCar V-I, n. 335, p. 303-305. La seva activitat judicial és documentada als malls públics celebrats pel comte-bisbe Miró, el 1 de gener del 972, en el qual el comte-bisbe restitueix al monestir de San Benet de Bages en la persona del levita Abbó els alous de les Preses amb l'església de Sant Pere, CatCar V-II, n. 413, p. 365-366. I en el del 23 de març del 983, CatCar V-II, n. 485, p. 436-437. També actua en el celebrat pel comte Oliba I de Besalú el 19 de novembre del 987, CatCar V-II, n. 512, p. 458-460. És forçós, doncs, distingir aquest jutge Oruç de l'altre jutge Oruç o Auruç, actiu a Barcelona, captivat el 985 i rescatat devers 991, per al qual cf. BONNASSIE, I, 166.

³² El 14 de juny següent intervé com a jutge en el sacramental del clergue Guigó, fill de Guitizà, celebrat a Darnius, CatCar V-II, n. 486, p. 438-441.

vescomte Guandalgot³³ i dels seus fills, així com de diversos prohoms i del saig, compareix Guillem, mandatari de Sunifred, abat de Santa Maria de Ripoll,³⁴ i reclama de Guistremir, mandatari dels homes i dones que habiten els llocs de Juïgues i «Coscolio», del comtat de Besalú, la propietat de l'alou que comprèn quiscun lloc per al monestir ripollès. El cenobi l'havia adquirit per donació de Ranoló, abadessa³⁵, la qual l'havia heretat de son pare, el comte Delà [d'Empúries];³⁶ al seu torn aquest l'havia adquirit dels jueus que l'habitaven abans que el comte els instal·lés a la ciutat de Girona. Com que no poden aportar proves sobre llurs pretesos drets, Guistremir i els veïns evacuen l'alou a favor del monestir.

O. Perdut (Ripoll, AM, armari 2, calaix 2).

A. Còpia del segle XVIII: ACG, ms. 161, fol. 3r-4r (olim arm. 6, part superior, lligall 11, quadern 533, fol. 3-4v, perdut després del 1962), ex O.

a. Jaume MARQUÈS CASANOVAS, Sobre los antiguos judíos de Gerona, dins «Sefarad», XII/1 (1963), 29-31, ex A.

b. CatCar V-II, n. 485, p. 436-437, ex B.

c. ORDEIG, Ripoll I, n. 276, p. 302-304, ex a.

α. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 428, fol. 28v.

β. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 430, fol. 17.

γ. BOFARULL, Los condes de Barcelona, I, p. 107.

³³ El febrer de l'any 968 ja és vescomte, quan assisteix com a testimoni a l'acte en el qual el comte Miró [II de Besalú] donava a l'església de Santa Maria de Girona un alou heretat dels seus germans en el comtat de Besalú, en el terme de la vil·la Parets [d'Empordà, terme de Vilademuls]. L'alou havia pertangut al rebel Adalbert, revoltat contra el príncep Guifré, comte de Besalú, el qual fou expulsat de la seva fortalesa i mort a mans dels rebels. Restablert l'ordre, Adalbert s'exilià, després d'haver testat a favor del sacerdot Sunifred, també rebel. Els jutges, però, consideraren fraudulent el testament i donaren tots els béns d'Adalbert-Sunifred al comte Sunifred, el qual, en morir, llegà l'alou de Parets al seu germà Miró, el qual al seu torn en confirmava la cessió a Santa Maria de Girona: CatCar V-II, n. 388, p. 349-350. Assisteix també a l'acte d'erecció i dotació del monestir de sant Pere de Besalú que fa Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú, d'acord amb els seus germans, els comtes Oliba i Sunifred, convertint l'església de Sant Pere, Sant Pau i Sant Andreu de Besalú en un monestir benedictí, al qual concedeix la immunitat i el sotmet a l'autoritat i la protecció de l'església de Roma: CatCar V-II, n. 441, p. 393-396.

³⁴ Per a l'abat de Ripoll, Sunifred (979-1008), cf. Ramon ORDEIG I MATA, *El monestir de Ripoll en temps dels seus primers abats (anys 879-1008)*, Vic 2014, 121-12.

³⁵ Cf. supra, n. 1/1, nota 19; n. 2/2, nota 20.

³⁶ Cf. supra, n. 1/1, nota 18.

δ. BOTET, Condado de Gerona, 1890, p. 45.

ε. MONSALVATJE, XI, n. clxxxvi, p. 234, ex .

ζ. MARTÍ 74.

[Fol. 3r] IN IUDICIO MIRONIS SANCTE^a SEDIS IERUDENSIS^b ECCLESIE EPISCOPI & EX TERRA BISULDUNEN-|SE GRATIA DEI COMITI. SEU DE IUDICES SUNT AB EO CAUSAS AUDIRE. DIRIME-|-re. & legibus diffinire. Idest Arutio. & Ato clericus quem alium no-|-men vocant mironem. seu in presentia uuandalgodi vices comite | & mironis³⁷ et olibe³⁸ qui sunt filii supra scripti vices comiti. sive in | presentia Orioli.³⁹ Teudeberti.⁴⁰ Vuilaberti.⁴¹ Seniofredi.⁴² Bonefilii & | Raimundi & Olibani.⁴³ & Ennegoni.⁴⁴ Tassioni. Fredeloni.⁴⁵ Adalberti. | Arnaldi.⁴⁶ Eldemari.⁴⁷ Item Adlberti^c et Eldemaris saioni.⁴⁸ In istorum | supra dictorum iudicio in castro bisulduno Uuilelmus qui est asser-|-tor vel mandatarius. Seniofredi qui est abbas ex cenobio sanct Ma-|ri qui situs est in valle riopullo. petiuit hominem NOMINE UUISTRI-|-MIRO qui est assertor vel mandatarius de hominibus qui nuncu-|-pantur his nominibus. Erouigius. Ballofredus. Uuadamirus^d Re-|-cesinda. Teodosius. Fredarius. Odoricus. Sindila. Onoratus. | Ouasus presbiter. Abbo presbiter. Amelius. Animius. Sabronus. Uuisca-|-fredus. Uuilielmus. Adroarius. Sunna. Eldefredus. Seniofredus. | Item alius Seniofredus. Oruntius. Elo femina. Argericus de alode | qui est in comitatu bisuldunense in locum qui dicunt iudaicas. |

³⁷ Es tracta del fill del vescomte de Besalú, Guandalgot (cfr CatCar V-II, n. 388, p. 350; n. 413, p. 365; n. 441, p. 396; n. 448, p. 406; n. 461, p. 422; n. 485, p. 436). Miró consta vescomte – associat al seu pare - a partir del juliol del 978 (CatCar V-II, n. 447, p. 400; n. 448, p. 406; n. 457, p. 420) i en solitari a partir del juny de 1003, MARTÍ 153, 155, 156. Consta ja mort en l'acta de dotació de la Canonja de Girona, novembre del 1019, MARTÍ 179.

³⁸ L'onze de març del 984, ell i el seu germà Miró vendrán a Llandric una terra a Marenjà, indret de la Tallada, al Puig Ferrerós, comtat d'Empúries, CatCar V-II. n. 492, p. 444.

³⁹ Cf. infra, n. 4/4, nota 59.

⁴⁰ Actua també en el judici d'infra, n. 4/4, i nota 56.

⁴¹ Cf. infra, n. 4/4, nota 60.

⁴² Cf. infra, n. 4/4, nota 62.

⁴³ Cf. infra, n. 4/4, nota 61; n. 5/3, nota 75.

⁴⁴ Cf. infra, n. 4/4, nota 63; n. 5/3, nota 74.

⁴⁵ Actua també en el judici d'infra, n. 5/3, nota 76.

⁴⁶ El 14 de juny següent intervé com a jutge en el sacramental del clergue Guigó, fill de Guitizà, celebrat a Darnius, CatCar V-II, n. 486, p. 438-441.

⁴⁷ Cf. infra, n. 4/4, nota 64.

⁴⁸ Cf. infra, n. 4/4, nota 65.

uel in terminio de Coscolio ubi iudei dudum^e habitave-|-runt & dela comes ipsum alodem de predictis iudeis adquisi-|-vit. Pr scriptus uero dela ipsos iudeos qui inibi habitaveruNT in | sua civitate ierunde locavit. & ipsum alodem que dicunt lu-|-daicas cum suo terminio de ipsis iudeis adquisivit & iure | possedit atque retinuit dum vixit. post obitum vero suum ad filia | sua Ranlone illum reliquit iure hereditario. & prescripta Ran-|-lo iam dictum alodem a prefatum cenobium ab omni integritate | dedit. Prescripti uero homines uel parentes eorum cuius manda-|-tarius iam dictus iste uuistrimirus est. partem de iam dicto alo-|-de Iudaicas de potestate iam dicta Ranlone. atque de potestate |[Fol. 3v] prefati cenobii usurpauerunt & injuste possederunt.^f Vnde suprascriptus | comes & iudices iam dicto uuistrimiro mandatario plures vices | interrogauerunt. & placitos legitimos mihi dederunt. si possem | habere scripturas aut probationem^g legitimam aut ullum indi-|-cium veritatis vnde iam dictum alodem defendere possim a par-|-te de istos supra scriptos homines cuius assertor uel mandatarius | sum. Qua de ré in omnibus sum proffessus & facio mea evacua-|-tione quod nec hodie nec post hodie. nec ulloque tempore non possum ha-|-bere scripturas neque testes. nec ullum indicium veritatis vnde | prescriptum alodem defendere possim a parte de istos suprascrip-|-tos homines, cuius assertor uel mandatarius sum. sed hodie & deinceps plus debet esse iam dictus alodes ab omni integri-|-tate per dictam vocem de prefato cenobio quam de me aut de | supra scriptos homines aut de ullum alium hominem. & sic me | exvacuo ^huna cum^h supra scriptos homines de quantum alodem infra | terminos de coscolio habuimus & uera est mea professio vel | evacuatio in vestrorum supra dictorum iudicio. Terminatur | predictus alodes a parte orientis in collo de Peraria uel in termi-|-nio de quarentella. Et de meridie in terminio Ierundense. Et | de occiduo in terminio de uilla Siraci. & circi in terminio de | luparia uel in ipso semitario qui pergit ad gurgite de amata. | Quantum infra predictas affrontationes dela comes habuit | vel retinuit & Ranlo, filia eius. sic debet esse de prefato ceno-|-bio sancte marie cum exiis et regressiis suis exceptus ipsum alodem | qui est de cenobio sancte marie arulas & exceptus ipso alode qui est | de cenobio sancti stephani balneolas. et exceptus ipso alode quod vuila-|-bertus retinet in sua potestate et uxor eius meldes & exceptus | ipso feo quod debet esse de vuilaberto. Facta est igitur heç (sic) scrip-|-tura recognitionis uel euacuationis die X KALENDARUM APRILIUM | [Fol. 4r] anno xxviii quod leutharius rex franchorum regnandi sump-|-sit exordium.

Sig+num uuistrimiri qui sum assertor uel manda-|tarius de suprascriptos homines & ⁱme deⁱ supra scripto alode | euacuai. Sig+num erourigius.^j Sig+num ballofredus. Sig+num uuada-|-mirus. Sig+num recesinda. Sig+num teodosius. Sig+num fredarius. | Sig+num odericus. Sig+num sintila^k. Sig+num honoratus. OVASI-|-VS presbiter + abbo presbiter SS. Sig+num amelius. Sig+num animius. | Sig+num sabronus. Signum uiscalfredus. Sig+num uuilielmus. | Sig+num adroarius. Sig+num sunna. Sig+num eldefredus. Sig+num | seniofredus. Sig+num orutius. Sig+num elo femina. Sig+num ar-|-gericus. Sig+num sesemundus. Sig+num aio. Sig+num celedonia. | Sig+num animius. NOS omnes qui de suprascripto alode | nos euacuumus. Sig+num uuilielmus. qui sum mandatarius | uel assertor de suprascripto abbate. |

Eldericus, presbiter⁴⁹ S.

SSS ARURCICIO SSS.⁵⁰

Sig+num Atonis, clerici.

Sig+num Eldemare, saione.

SUNIARIUS presbiter SS. UUARINUS presbiter SS. + Oroí-|-gius presbiter⁵¹ quodnomento marco qui hic rogitus scripsit. Sig+num argemirus. | Sig+num sesecutus. Sig+num goda. femina. Sig+num uuigila. Sig+num miro.⁵² | Sig+num galindus. Sig+num uidales. Sig+num riculfus. | SS AMMELIUS SS. SS SONIFREDUS LEUITA S.

DESIDERIUS PRESBITER qui hanc scriptura recognitionilⁱ uel euacuationis scripsi & SSS die annoque prefixo.

^a abc sante ^b abc ierundensis ^c abc Adalberti ^d a Wadomirus
^e seq dudum iter expunc ^f a om ^g bc provationem ^h bc unacum ^g bc de
me ^j ms Erourigius 1^m i expunc ^k a Suntila ^l bc recohntionis

⁴⁹ És el mateix que estampa el seu nom en el pergami trobat dins l'arca de relíquies de sant Patró, a l'església de Sant Pere de Besalú, CatCar V-II, n. 567, p. 495-496.

⁵⁰ Possiblement mala escriptura d'«Aurucius».

⁵¹ L'esment del *cognomento* («quonomento») Marco permet d'identificar aquest Ervigí amb el jutge i escriptor de dos actes a favor de sant Genís i Sant Miquel de Besalú, un del 30 de desembre del 998, CatCar V-II, n. 613, p. 519-521, i l'altre del 28 de març del 999, CatCar V-II, n. 614, p. 521-522.

⁵² Si no és el Miró de supra, nota 38, esment hàpax.

4/4

Fol. 4v-5v

980 maig 7

En judici celebrat al castell de Besalú davant el tribunal presidit pel comte i bisbe Miró,⁵³ pel vescomte Guandalgot⁵⁴ i pel jutge Joan,⁵⁵ en presència de clergues i laics, del saig i del sotssaig, es ventila la reclamació de l'alou situat a la vall Canària, indret de Prujà, al comtat de Besalú, feta pel monestir de Santa Maria de Ripoll, representat per Todebert,⁵⁶ contra Ató, que retenia l'alou en nom del seu fill Sunyer. Segons declaració jurada per testimonis dins l'església de Sant Joan de Besalú, l'alou havia estat donat al monestir per la comtessa Ava, difunta.⁵⁷ Requerida i no obtinguda la presència de Sunyer, el tribunal, d'acord amb la llei dels gots, pressuposa falsedat i adjudica l'alou al monestir, afegint-hi una vinya que el comte i bisbe Miró havia confiscat al mateix Sunyer per bausia i havia donat al monestir, representat pel monjo Seguer.⁵⁸

O. Perdut (Ripoll, AM).

A. Còpia del segle XVIII: ACG, ms. 161, fol. 4v-5v (olim arm. 6, part superior, lligall 11, quadern 533, fol. 4-5, perdut després del 1962), ex O.

B. Còpia mecanografiada del segle XX: Barcelona, IEC, Secció Històrico-Arqueològica, Catalunya Carolíngia, carpetes dels Comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada, ex A.

a. CatCar V-II, n. 461, p. 422-423, ex B.

b. ORDEIG, Ripoll I, n. 263, p. 288-290, ex B.

⁵³ Cf. supra, n. 3/5, nota 31.

⁵⁴ Cf. supra, n. 3/5, nota 34.

⁵⁵ És el mateix que intervé en el judici del 5 de març del 950, CatCar V-I, n. 288, p. 267-268; i probablement en els judicis del 1 de gener del 972, CatCar V-II, n. 413, p. 365-366, i 7 de maig del 980, CatCar V-II, n. 461, p. 422-423, tots judicis d'evacuació de béns a favor d'eclesiàstics. En el testament del comte-bisbe Miró fou llegatari d'un alou a Sadernes, amb els seus germans Elfred i Ennegó, CatCar V-II, n. 453, p. 413.

⁵⁶ Cf. supra, n. 3/5, nota 40.

⁵⁷ Ava, potser de Ribagorça, és la comtessa esposa de Miró II de Cerdanya i I de Besalú.

⁵⁸ És testimoni en la concessió que el 8 de gener del 980 l'abat Sunifred i els monjos de Ripoll fan a Bonfill, fill de Sendre, d'un alou al lloc d'Olesa, CatCar IV, n. 1296, p. 934; ORDEIG, *Ripoll*, n. 260, p. 286-287.

α. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 430, fol. 14v.

[Fol. 4v] CONDICCIONES SACRAMENTORUM ADQUE PER ORDINACIONE MI-|RONE GRATIA DEI COMITE ET EPISCOPUM ET UUANDALGODO | uices comite seu et de iudice qui iussus est iudicare. idest | Ioannes causas audire dirimere uel legibus definire. | Seu et in presentia mirone sacer & olibane presbitero et ber-|-nardo sacer et ermemiro. & Argouado sacer. Necnon & lai-|corum presentia. id est oriol⁵⁹ et uuilaberto⁶⁰ & olibane⁶¹ | et seniofredo.⁶² et ennegone.⁶³ & bernardo. et uuielmo. et | eldemare.⁶⁴ & Sanlane. & uuiscafredo. et alio seniofredo. | & durando & eldemare sagone.⁶⁵ & ermemiro subtus sa-|-lone. Et aliorum multorum ominum qui cum ipsis | ibi aderant. In eorum uero presencia sic uenit omo | nomine teudebertus mandatarius de cenobio sancte Marie | riopollensis & de abato nomine quilisclo⁶⁶ qui est con-|-dam. Et in ibidem loco sic petiuit omine nomine atone. de ipsum alodem de cenobio sancte marie qui est in comi-|-tatu bisuldunense in valle canaria uel in locum qui | dicunt prugano. quod Ava comitissa que fuit condam | tradidit ad iam dicto cenobio sancte marie ad diem obi-|-ti sui. quantum illa retinebat⁶⁷ in ibidem loco.⁶⁷ & in | ibidem loco inuenimus in libro gottorum in titulo | secundo. era vicessima. prima. iudex qualiter faciat | iudicium si de una pars^b testes aduxerint. debere rece-|-pire pars altera de iudicio se absque iudicio se substra-|-xerint fraudulentis. perducere testem alium omni-|-no illicitum erit. & si abuerit quod racionabiliter in eis | acusant potenter audiatur a iudice.⁶⁸ & ei testimo-|-nium recipere debat pluriore uel meliores. Vnde | supra dictus iudex uel saione misimus nostrum missum | cum epistola uel sigillum ad omine nomine suniario qui | [Fol. 5r] est filius de iam dicto

⁵⁹ Cf. supra, n. 3/5, nota 39.

⁶⁰ Cf. supra, n. 3/5, nota 41.

⁶¹ Cf. supra, n. 3/5, nota 44; infra, n. 5/3, nota 75.

⁶² Cf. infra, n. 3/5, nota 42.

⁶³ Cf. supra, n. 3/5, nota 44, infra, n. 5/3, nota 74.

⁶⁴ Cf. supra 3/5, nota 47.

⁶⁵ Cf. supra, n. 3/5, nota 48.

⁶⁶ Per a l'abat de Ripoll, Guidisclé (970-979), cf. Ramon ORDEIG I MATA, *El monestir de Ripoll en temps dels seus primers abats (anys 879-1008)*, Vic 2014, 102-120.

⁶⁷ Olzinelles, *Indice de los códices manuscritos del Monasterio de Ripoll*, BC, ms. 430, fol 9v, ° 961.

⁶⁸ *Liber Iudiciorum*, II, tit. XXIII.

Atone qui se presentauit in iam | dicto placito per iamdicto filio suo. & inibi de placito | presentabat suo testimonio. & inuenimus in eos men-|-dadium. & falcitatem. & iamdictum suniarium noluit uenire ad consultum iudicium in castro bissildu-|-no.^c & sic se substraxit fraudulenter de iam dicto | placito pro iam dicto filio suo. & abet affrontationes istas supra scriptus alodes. istas terras & istas uineas. | et ista suprascripta omnia. a parte orientis in terras de | iam dicto cenobio sancte marie. Et de meridie similiter | & de occiduo similiter. Et de vero circii. similiter in | ipsa serra. Et sunt nomina testium qui oc (*sic*) testifi-|-cant sicuti et iurant. idest Sendedus. et Sort. et | durandus & flodeueu & ienitone. in domum sancti | ioannis iusta castro bissulduno supra cuius sacrosancto | altari ubi has condiciones manus nostras tenemus | uel iurando contangimus quia^d plus debet essere (*sic*) supra | scriptus alodes & istas terras & istas uineas & | ista suprascripta omnia de iam dicto cenobio sancte ma-|-rie per uocem de iam dicta Auane comitissa que | fuit condam quam de atone per uocem de iam dic-|-to filio suo suniario aut de nullum alium ominem | sic nos adiuuet deus et ista merita sanctorum. | & alia uinea que fuit de suniario. in iam dicto loco | quod iam dictus miro gratia Dei comite & episcopus. donauit | uel tradidit. a segario monahici.^e a uice cenobio sancte | marie. pro ipsa bocia. quod iam dictus suniarius | fecit ad iam dicto Mirone comes et episcopum. & nos ve-|-ro testes in unum iuramus iuramentum supranixum | iuramentum in ^fDei manu.^f Facta condicione NONAS MA-| [*Fol. 5v*]-DII, anno XXVI regnante lauttario rege. Sig+num senderedus. | Sig+num sortus. Sig+num durandus. Sig+num floddeueu. Sig+num ieni-|-tone qui hunc iuramentum pariter iurauimus.

| Sig+num eldemaris qui inde fui^g sagone. Sig+num ermemirus subtus | saione. Sig+num mirone. Sig+num seniofredus. Sig+num oriol. Sig+num Seg-|-rius. Sig+num ennegone.⁶⁹ Sig+num bera. Sig+num teudebertus qui | exinde fut^h mandatarius. Sig+num Seniofredus.

SSS IOANNES IUDEX SSS | qui hunc sacramentos fideliter recepit. | SSS BALDERICUS SACER qui hanc condicione | scripsi & S die & anno quod supra.

^a ab retinevat ^b ab parte ^c ab Bisilduno ^d ab quod a ^e ab monachi
^f B dominica | ab domino ^g ab fuit ^h ab fui

⁶⁹ Cf. supra, nota 63; infra, nota 74.

Fol. 6rv

957 setembre 14

Monjos del monestir de Santa Maria de Ripoll, tramesos pel bisbe i abat Arnulf,⁷⁰ es presenten el 4 d'agost davant el comte Guifré de Besalú⁷¹ per a reclamar l'alou que un cert Guifré havia donat al seu monestir. L'alou és al comtat de Besalú, a la vila de Tortellà, indret de Riba Frecta (Castellfollit de la Roca) i Llonganya. El tribunal del comte dicta sentència a favor del monestir.

O. Perdut (Ripoll, AM, Comú, arm. 2, lligall petit sense rètol).

A. Còpia del segle XVIII: ACG, ms. 161, fol. 6rv (olim arm. 6, part superior, lligall 11, quadern 533, fol. 6, perdut després del 1962), ex O.

B. Còpia mecanografiada del segle XX: Barcelona, IEC, Secció Històrico-Arqueològica, Catalunya Carolíngia, Comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada, ex A.

a. CatCar V-II, n. 324, p. 292-293, ex B.

b. ORDEIG, Ripoll, n. 179, p. 212-214, ex B.

α. Regest d'Olzinelles: Vic, AE, ligall 2059, plec IX, p. 100.

β. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 428, fol. 34v.

γ. Regest d'Olzinelles: Barcelona, BC, ms. 430, fol. 14v.

δ. BOFARULL, Los condes de Barcelona, I, p. 94.

[Fol. 6r] ANNO TRABEATIONIS XPI DCCCC^o LVII°. anno tercio | regnante lothario rege. Dum sederem ego uifredus | commis in castro besilduno.^a II NONAS augusti. uenerunt an-|te me monachi sancte marie riopollensis per iussionem Arnul-|phi episcopi vel abbatis & reclamauerunt alodem quod do-|-navit Wifredus quondam ad domum sancte marie riopollen-|-sis. Et est ipse^b alodes in comitatu bisuldunense. in uilla tor-|-teliano vel in eius fines seu terminos. Et in ribafrecta vel in | eius fines et terminos. Et in longaniano

⁷⁰ PONTICH, *Series*, fol. 136v. Per a l'abat Arnulf (949-970), bisbe també de Girona (954-970), cf. Ramon ORDEIG I MATA, *El monestir de Ripoll en temps dels seus primers abats (anys 8779-1008)*, Vic 2014, 80-101.

⁷¹ És Guifré II de Besalú (927-957).

siue in eius fines | seu terminos. ^cEt in tapiolas vel in eius fines seu terminos.^c
 Et | peruenit de placito in placito usque XVIII kalendas octobris. Ipso | die fuit
 feria secunda. Inclitus comes quem deus saluet et cus-|-todiāt & ab inimicis
 defendat. & regnum suum faciat amplia-|-ri. misit ipsum alodem sicut ipsa
 karta donationis resonat. in | potestate et dominatione sancte marie IN manu
 H cfredi mona-|-chi. in presentia Soniefredi^d presbiteri. & teuderici presbiteri
 & macago | presbiteri. Viues. Seniulfus. Ioannes iudex.⁷² Wandalgods.⁷³
 Ostaldus. | Trasaradus.^e Ennego.⁷⁴ Oliba.⁷⁵ Ennego. Fredulo.⁷⁶ Luppus. Oliba
 saio. | Wisandus. & perrexerunt. Oliba saio. & uuisandus ad ipsum | alodem.
 & apprehenderunt eum in sua potestate. & miserunt | eum in potestate
 agfredi monachi. in presentia Argemiri. Wi-|-tardi. Ortoli. Seniulfi Andaleci
 presbiteri. dominici presbiteri. Sunie-|-fredi presbiteri. Belluzoni presbiteri.
 Berani. Servandi [... ...] Abila-|-ni. Cixilani. Fedanci. Richelmi. Uuischafredi.
 Lontii. Igiga-|-ni. [...]ani. Ermemiri. Galindoni. Bradilani. Belloni. Re-|-cemiri.
 Ermegildi. In ribafrecta ipso manso qu tenet abi-|-la cum terras. & ortos
 et arbores. ^f& ipso manso quod tenet | cixilae. similiter.^f | Et ipso manso
 quod tenet sisildes similiter. Et ipso manso quod tenet. benrellus. similiter.
 & ipso man-|[Fol. 6v]-so quod tenet Fedantius similiter. & ipsos VI campos
 quod tenet du-|-randus. & ipsa elzedda. & ipso manso quod tenet seruandus.
 | cum terras et vineas & ortos & arbores. Et ipso manso quod | tenet bera
 cum terras et vineas et ortos et arbores. & alias | arbores glandiferas. Et
 in terminio de longagniano ipsos | campos ad ipsas monetarias. cultos vel
 incultos. & ipsum cam-|-pum ad ipsas casas de bradilano^g. & ipsos campos
 ad ipsos | cardonetos. qu tenebat bradila & bellus. & ipso manso | qu
 tenet recemirus. cum terras ortis arboribus. & ipso manso | quod tenet
 ermegillus.^h cum terras. et ortis. arboribus | et ipsa rubirola qui est ad ipsa
 casa de bradilano. |

UVIFREDUS COMES SSS |

SSS IOANNES IUDEX SSS ENNEGO SSS |

Sig+num Oriolus. Sig+num Fredulo. Sig+num Wandalgods. |

⁷² Cf. supra, n. 4/4, nota 55.

⁷³ Cf. supra, n. 3/5, nota 33; n. 4/4, nota 54.

⁷⁴ Cf. supra, n. 3/5, nota 44; 4/4, nota 63.

⁷⁵ Cf. supra, n. 3/5, nota 43; n. 4/4, nota 61.

⁷⁶ Cf. supra, n. 3/5, nota 45.

Suniarius presbiter. qui hanc euacuationem scripsi et SSS sub die & |
anno quod supra.

^a *ab* Bisulduno ^b *ab* ipso ^c *ab om* ^d *ab* Soniofredi ^e *corr pro*
Trasovadus ^f *ab om* ^g *ab* Bradilanem ^h *ab* Ermegildus

